

สรุปและขอเสนอแนะ

6.1 วัตถุประสงค์และวิธีการวิจัย

ปัญหาการขาดแคลนอาหารในรูปของพืช ไม้ ได้เกิดขึ้นในบางส่วนของโลกได้มีความพยายามในอันที่จะแก้ปัญหานี้ โดยได้มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการปรับปรุงพันธุ์ เพื่อให้ผลผลิตสูงขึ้น แล้วนำออกไปส่งเสริมให้เกษตรกรได้ทำการเพาะปลูก อย่างไรก็ตามเมื่อได้มีการนำเอาพันธุ์พืชที่ได้มีการปรับปรุงพันธุ์แล้ว ออกไปส่งเสริมเผยแพร่ให้เกษตรกร ก็พบว่ามีปัญหาหลายอย่างที่เกษตรกรไม่อาจจะนำเอาพันธุ์พืชที่ได้ ไปทำการเพาะปลูก ปัญหาต่าง ๆ นี้อาจจะอยู่ในรูปของลักษณะจำกัดทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ หรือสังคม ปัญหาเหล่านี้จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาอย่างละเอียด เพื่อหาวิธีการต่าง ๆ มาช่วยแก้ปัญหานี้

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรประกอบอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก ข้าวจึงเป็นพืชสำคัญที่ส่งเป็นสินค้าออกเพื่อนำเงินตราเข้ามาในประเทศ อย่างไรก็ตาม ผลผลิตที่ได้ค่อนข้างต่ำ รัฐบาลเองได้พยายามแก้ปัญหานี้ โดยได้มีการปรับปรุงพันธุ์ข้าวอยู่เรื่อยมา ซึ่งข้าวพันธุ์ส่งเสริมพันธุ์ กข ต่าง ๆ ให้ผลผลิตสูงกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมือง ได้มีการนำเอาพันธุ์ข้าวพันธุ์ส่งเสริมนี้ออกไปส่งเสริมให้แก่เกษตรกร เพื่อนำเอาไปปลูกในไร่นาของตน แต่ก็ยังมีเกษตรกรบางส่วนที่ยังคงปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองอยู่อย่างเดิม เกษตรกรที่ยังปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองอยู่นี้อาจจะมีปัญหาบางอย่าง ที่ทำให้ไม่อาจปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมได้ ความจำเป็นในการศึกษาปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อหาทางแก้ไขในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ ก็เพื่อต้องการศึกษาเปรียบเทียบถึงลักษณะที่แตกต่างระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งลักษณะที่ศึกษาได้แก่ (1) ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม (2) ลักษณะทางจิตวิทยา (3) ลักษณะทางการติดต่อสังคม และ (4) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ในการศึกษานี้ ได้ใช้หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 9 ในเขตตำบลคูหาใต้ เป็นสถานที่ทำการวิจัยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สังเสริม ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวน 33 รายนั้น เกษตรกรทั้งหมดโดยไม่มี การสุ่มตัวอย่าง ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ได้ใช้การสุ่ม ตัวอย่างมาเพียง 50 ราย แต่ข้อมูลที่ได้เสียไป 4 ชุด กลุ่มตัวอย่างที่ได้ทั้งหมดจึง เป็น 79 ชุด คิดเป็นร้อยละ 20.0 ของประชากรทั้งหมดในสองหมู่บ้านดังกล่าว ซึ่งนับได้ว่าเป็นอัตราที่สูงพอสมควร เนื่องจากเกษตรกรเองมีปัญหาเกี่ยวกับการเขียน คำนั้น จึงใช้การสัมภาษณ์เป็นวิธีการในการรวบรวมข้อมูล

การออกไปสัมภาษณ์ได้เริ่มขึ้นในต้นเดือนกันยายน 2527 โดยได้มีการ ฝึกนักศึกษาจำนวน 8 คนเพื่อช่วยในการสัมภาษณ์เกษตรกร และได้ใช้เวลาในการ สัมภาษณ์ 2 วันเต็ม โดยความช่วยเหลือของเกษตรกรตำบลคูหาใต้

6.2 ขอบเขตการวิจัย

6.2.1 ข้อมูลพื้นฐานบางประการที่เกี่ยวกับเกษตรกร

ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม มีสถานภาพเป็นชาย (หัวหน้าครอบครัว) อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 9 เขตตำบลคูหาใต้ มีสถานภาพการสมรสเป็นแบบแต่งงาน แล้วและอยู่ด้วยกัน ทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ และอยู่อาศัยในหมู่บ้านตั้งแต่แรกเกิด

ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม มีสถานภาพเป็นชายซึ่งเป็น หัวหน้าครอบครัว (ยกเว้นในกรณีของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สังเสริม ซึ่งพบว่าราว สองในสามเป็นเพศชาย) และมีอาชีพรอง ซึ่งอาชีพรองที่สำคัญ ได้แก่ การรับจ้าง ก่อสร้าง การปลูกผัก และการรับจ้างกรีดยาง

ไม่พบความแตกต่างทางสถิติระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สังเสริมกับ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ในเรื่องของสถานภาพของผู้รับการสัมภาษณ์ ที่อยู่ สถานภาพการสมรส ศาสนา สภาพของการอยู่อาศัย และการมีอาชีพรอง

6.2.2 ข้อมูลบางประการที่เกี่ยวข้องกับการทำนา

ส่วนหนึ่งของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ใช้รายได้เป็นเครื่องมือในการเตรียมดิน ใช้แกละเป็นเครื่องมือในการเก็บเกี่ยว ใช้แรงงานในครอบครัวและแรงงานจ้างเป็นแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิต มีการขายผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ โดยมีการขายผลผลิตให้กับเจ้าของโรงสีในหมู่บ้าน

ปัญหาที่สำคัญในการทำนา ที่ได้รับการจัดอันดับที่มีความสำคัญที่สุดได้แก่ การขาดแคลนเงินทุนในการซื้อปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช รองลงมาได้แก่ การมีศัตรูมาก การขาดแคลนน้ำเพาะปลูก และน้ำท่วมที่นา ตามลำดับ

ไม่พบความแตกต่างทางสถิติระหว่างเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ในเรื่องของ เครื่องมือในการเตรียมดิน แรงงานในการเก็บเกี่ยว การขายผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ และช่องทางในการขายผลผลิต คงพบความแตกต่างทางสถิติในเรื่องของ เครื่องมือในการเก็บเกี่ยวเท่านั้น ซึ่งพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมเริ่มมีแนวโน้มในการใช้เคียวเป็นเครื่องมือในการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว (ร้อยละ 9.1) ในขณะที่ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองทั้งหมดยังคงใช้แกละ

6.2.3 ลักษณะที่แตกต่างตามแนวความคิดในรูปแบบจำลอง

6.2.3.1 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม

ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคมนี้ ได้ทำการศึกษาถึงเรื่องนี้ ที่เกี่ยวข้องกับ (1) อายุ (2) ประเภทของครอบครัว (3) การศึกษา (4) ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ (5) การใช้บริการค้ำดินเชื้อ (6) มาตรฐานความเป็นอยู่ (7) การมีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นของตนเอง (8) การถือครองที่ดิน (9) การได้รับน้ำชลประทาน และ (10) การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร

อายุ พบว่าจำนวนร้อยละของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มในช่วงอายุต่าง ๆ เกือบใกล้เคียง จะแตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อย อายุเฉลี่ยของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

พันธุ์สูง เสริม และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็น 49.7 และ 48.8 ปี ความลำคัม
ประเภทของครอบครัว ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ร้อยละ 78.8
ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สูง เสริมและร้อยละ 78.3 ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์
พื้นเมือง มีครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว

การศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม (เกินกว่า
ร้อยละ 70) จบการศึกษาสูงสุดในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2
กลุ่ม (เกินกว่าร้อยละ 75) มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้

การใช้บริการค้ำเงินเชื่อเกษตรกร ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรทั้ง
2 กลุ่ม (ร้อยละ 48.5 ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สูง เสริมและร้อยละ 37.0
ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง) มีการกู้ยืมเงินมาเพื่อการขยายการผลิตทาง
การเกษตร แหล่งกู้ยืมที่มีความสำคัญมากที่สุดได้แก่ สหกรณ์การเกษตร ร่องลงมา
ได้แก่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และธนาคารพาณิชย์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องวัตถุประสงค์
ของการกู้ยืมนั้น พบว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดได้แก่ การซื้อวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร
ที่สำคัญร่องลงมาได้แก่ ใช้อาหารเพื่อการบริโภค เป็นค่าการศึกษาของบุตร ต่อ
เติมที่อยู่อาศัย และลงทุนทำการค้า

มาตรฐานความเป็นอยู่ ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีตัวบ้านเป็น
แบบไม้กระดานมีการใช้ไฟฟ้าเป็นแสงสว่างภายในบ้าน และมีการใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิง
หุงต้ม

การมีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นของตนเอง พบว่าส่วนใหญ่ของเกษตรกร
ทั้ง 2 กลุ่ม (เกินกว่าร้อยละ 65) ไม่มีพัดลม จักรเย็บผ้า และรถยนต์ ประมาณ
ครึ่งหนึ่งมีรถเข็น วิถีบุญ จักรยาน และโทรทัศน์ เป็นของตนเอง

การถือครองที่ดิน ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม (เกินกว่าร้อยละ
80) มีสภาพของการถือครองที่ว่างเป็นแบบเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด ร่องลงมาได้แก่
การเป็นเจ้าของที่ดินเพียงบางส่วน มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินของ
ตนเองเลย

การได้รับน้ำชลประทาน ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม
ไม่ได้รับน้ำจากคลองส่งน้ำเลย มีเพียงราวหนึ่งในสี่เท่านั้นที่ได้รับน้ำชลประทาน

การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม
(เกินกว่าร้อยละ 80) ไม่มีเกวียน/ล้อเลื่อน เครื่องพ่นยาปราบศัตรูพืช เครื่องสีข้าว
เครื่องสีเมล็ดพืช เครื่องนวด เครื่องสูบน้ำ รถไถ และรถบรรทุก เป็นของ
ตนเอง เพื่อใช้เครื่องจักรกลเหล่านี้ในการทำนา

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเปรียบเทียบถึงลักษณะต่าง ๆ ดังที่ได้
กล่าวแล้วแต่ต้น ไม่พบความแตกต่างทางสถิติ ระหว่างเกษตรกรทั้งสองกลุ่มเลย

6.2.3.2 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยา

ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยานี้ ได้ทำการศึกษาถึงเรื่อง (1) การ
เสียดสอความไม่แน่นอน (2) ค่านิยมโดยทั่ว ๆ ไปต่อการเปลี่ยนแปลง (3) ทศนคติ
ต่อเกษตรตำบล (4) ทศนคติต่อการปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม และ (5) ความปรารถนา
อยากให้เป็น

การเสียดสอความไม่แน่นอน พบว่าประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรทั้ง
2 กลุ่มมีความเสียดสอความไม่แน่นอน คือประสงค์ที่จะกู้ยืมเงินมาเพื่อการขยายการ
ผลิตทางการเกษตร ถ้าหากว่าผลผลิตที่ได้จะคุ้มกับเงินลงทุนที่เสียไป

ค่านิยมโดยทั่ว ๆ ไปต่อการเปลี่ยนแปลง พบว่าเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม
มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในบางลักษณะ เช่น ความเชื่อที่ว่า (1) เมื่อมีกินเพียงพอ
แล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกินร่นจนชวาวยต่อไป (2) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
โดยการบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ย่อมทำให้หายจากการเจ็บไข้ได้ และ (3) การเกิด
ฝนแล้งหรือโรคระบาด เป็นผลมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลลงโทษ นอกจากนี้ยัง
พบอีกด้วยว่า เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ยังติดตรึงอยู่กับค่านิยมเก่า ๆ โดยยังไม่ยอม
เปลี่ยนแปลงความเชื่อ เช่น (1) ชีวิตของคนเรา ย่อมเป็นไปตามพรหมลิขิต
(2) คนที่มีการศึกษาสูง ไม่ควรจะมาประกอบอาชีพทางการเกษตร (3) อาชีพ

ทางการเกษตร เป็นอาชีพของคนต่ำต้อย และ (4) คนเราไม่ควรเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษเชื่อถือ

ทัศนคติต่อเกษตรตำบล พบว่าส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมี
ทัศนคติที่ดีต่อเกษตรตำบล เช่น เชื่อว่า (1) ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากเกษตรตำบลน่า
เชื่อถือได้ (2) ความรู้ที่ได้จากเกษตรตำบล ง่ายต่อการเอาไปปฏิบัติเปลี่ยนแปลง
(3) เกษตรตำบลสนใจที่จะนำเอาความรู้แผนใหม่เป็นการ เผยแพร่ให้แก่เกษตรกร
(4) เกษตรตำบลสามารถที่จะเข้ากับชาวบ้านได้ และ (5) เกษตรตำบลเป็นบุคคล
ที่ง่ายต่อการเข้าใจ เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีความเห็นแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่ายกับ
แนวความคิดที่ว่า การส่งเสริมการเกษตร อาจทำได้โดยไม่มีความจำเป็นที่จะต้อง
มีเกษตรตำบล

ทัศนคติต่อการปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม
มีทัศนคติที่ดีต่อการปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม เช่น เชื่อว่า (1) ถ้าหากว่าข้าวพันธุ์ส่งเสริม
ให้ผลผลิตที่สูงกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมือง ก็ควรที่จะปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม (2) หากจำเป็น
ที่จะต้องกู้ยืมเงินมาเพื่อลงทุนเพาะปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม ก็ควรกระทำ เพราะจะได้
ผลตอบแทนสูง และ (3) ข้าวพันธุ์ส่งเสริมนั้น สามารถที่จะปลูกได้ โดยไม่จำเป็น
ที่จะต้อง เป็นคนที่มีฐานะทางการเงินที่ค่อนข้างดี อย่างไรก็ตาม เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม
ยังมีความเห็นแตกแยก เป็น 2 ฝ่ายกับแนวความคิดที่ว่า (1) ข้าวพันธุ์ส่งเสริม
ไม่ทำให้ผลผลิตที่สูงไปกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมือง แม้จะใส่ปุ๋ยในปริมาณที่เท่ากับ และ
(2) ไม่มีหลักประกันว่าข้าวพันธุ์ส่งเสริมจะให้ผลผลิตสูงทุกปีเสมอไป แม้ว่าจะมีฝน
ตกถูกต้องตามฤดูกาล

ความปรารถนาอยากให้เป็น พบว่าส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม
มีระดับของความปรารถนาอยากให้เป็นที่สูง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของผลผลิต การ
ศึกษาของบุตร การทำงานของบุตร การมีชื่อเสียงในวงสังคม และการจัดบ้านเรือน
ให้ถูกสุขลักษณะ

จากการที่ได้ทำการ เปรียบเทียบลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยา พบว่ามีความแตกต่างทางสถิติระหว่างเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ในเรื่องของทัศนคติ ต่อเกษตรกรตำบล โดยที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมมีทัศนคติต่อเกษตรกรตำบลที่ดี กว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง

6.2.3.3 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร

ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสารนี้ ได้ทำการศึกษาถึงเรื่อง (1) การตื่นตัวต่อบุคคลที่สำคัญในชุมชน (2) การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม (3) การเดินทางออกไปนอกถิ่นฐาน (4) การหาความรู้ทางโสตทัศนูปกรณ์ (5) การตื่นตัวต่อความรู้แบบใหม่ และ (6) การติดต่อในงานส่งเสริม

การตื่นตัวต่อบุคคลที่สำคัญในชุมชน ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม รู้จักเกษตรกรตำบล เจ้าอาวาสวัดเจริญภูญา เจ้าอาวาสวัดห้วยหลาค และกำนัน ประจำตำบล ชาวครึ่งหนึ่งของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม รู้จักเจ้าหน้าที่ตม. ประจำตำบล และครูใหญ่โรงเรียนเจริญภูญา มีเกษตรกรเป็นส่วนน้อยเท่านั้น ที่รู้จัก นายอำเภอ เกษตรอำเภอ และสาธารณสุขอำเภอ

การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม พบว่าส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมน้อยมาก (ต่ำกว่าร้อยละ 50) เมื่อดูจำนวน ของการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ แล้ว พบว่าเกษตรกรเข้าเป็นสมาชิกของ สหกรณ์การเกษตรมากที่สุด รองลงมาได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านกลุ่มลูกค้ายานการ เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และกลุ่มชลประทานราษฎร์ ตามลำดับ

การเดินทางออกไปนอกถิ่นฐาน พบว่าส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีการเดินทางออกไปนอกถิ่นฐานน้อยมาก โดยใช้เวลาหลาย ๆ เดือนต่อครั้งในการ เดินทางออกไปยังหมู่บ้านอื่นในเขตตำบลเดียวกัน หมู่บ้านอื่นนอกเขตตำบล ตำบลอำเภอ และตัวจังหวัด

การหาความรู้ทางโสตทัศนูปกรณ์ ส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีการหาความรู้ทางการเกษตรจากโสตทัศนูปกรณ์ที่น้อยมาก ส่วนใหญ่ของเกษตรกร

แทบจะไม่ได้ฟังวิทยุ คุโทรทัศน์ อ่านหนังสือพิมพ์ รวมทั้งอ่านเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมมีแนวโน้มในการฟังวิทยุและคุโทรทัศน์บ่อยครั้งกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง

การตื่นตัวต่อความรู้แผนใหม่ พบว่าส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีการตื่นตัวต่อความรู้แผนใหม่ในระดับสูง โดยรู้ว่าได้มีการส่งเสริมการปลูกข้าวพันธุ์ กว ในท้องถิ่นนั้น ๆ

การติดต่อในงานส่งเสริม การติดต่อในงานส่งเสริมนี้ได้ทำการศึกษาถึง (1) การที่เกษตรกรตำบลไปหาเกษตรกรถึงบ้าน (2) เกษตรกรไปหาเกษตรกรตำบลที่จุดนัดพบเพื่อขอคำปรึกษา (3) เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมแปลงสาธิต และ (4) การที่เกษตรกรไปขอขี้เถ้าเมล็ดพันธุ์จากเกษตรกรตำบล พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมมีแนวโน้มในการติดต่อสื่อสารกับเกษตรกรตำบลมากกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ดังจะเห็นได้จากการที่ไปหาเกษตรกรตำบลที่จุดนัดพบเพื่อขอคำปรึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมแปลงสาธิต และการไปขอขี้เถ้าเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรตำบล ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรตำบลก็มีการติดต่อสื่อสารกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมมากกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง

จากการที่ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การติดต่อสื่อสาร พบความแตกต่างทางสถิติบางลักษณะระหว่างเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม โดยพบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมมีการหาความรู้ทางโสตทัศนูปกรณ์ การตื่นตัวต่อความรู้แผนใหม่ การติดต่อในงานส่งเสริม การที่เกษตรกรตำบลไปหาเกษตรกรถึงบ้าน การที่เกษตรกรไปหาเกษตรกรตำบลที่จุดนัดพบเพื่อขอคำปรึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมแปลงสาธิต และการไปขอขี้เถ้าเมล็ดพันธุ์จากเกษตรกรตำบล มากกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง

6.2.3.4 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ ได้ทำการศึกษาถึงการใช้ความรู้แผนใหม่ในทางการเกษตร ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ได้แก่

(1) การตากดิน (2) การคลุกเมล็ดพันธุ์ด้วยสารเคมีก่อนทำการปลูก (3) การ
ใช้ยากำจัดแมลง (4) การใช้ยากำจัดโรคพืช (5) การใช้ยากำจัดวัชพืช
(6) การใช้ปุ๋ยคอก และ (7) การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ (ปุ๋ยเคมี) ส่วนใหญ่ของ
เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มมีการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ในการทำนา ประมาณครึ่งหนึ่งของ
เกษตรกรมีการตากดิน การใช้ยากำจัดแมลง การใช้ยากำจัดโรคพืช และการ
ใช้ปุ๋ยคอก และส่วนน้อยของเกษตรกร มีการคลุกเมล็ดพันธุ์ด้วยสารเคมี และการ
ใช้ยากำจัดวัชพืช ไม่พบความแตกต่างทางสถิติ ระหว่างเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ใน
ส่วนที่เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลให้ ไม่พบความแตกต่างทางสถิติในเรื่อง
ของระดับการใช้ความรู้แผนใหม่

จากการที่ได้มีการกำหนดรูปแบบจำลองขึ้นมา ผลจะกล่าวได้ว่า ลักษณะ
ที่แตกต่างในเรื่องของการปลูกข้าวพันธุ์สังเสริมกับการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองนั้น เป็น
ผลเนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องของทัศนคติที่มีต่อเกษตรกรตำบล การหาความรู้
ทางสื่อทัศนูปกรณ์ การตื่นตัวต่อความรู้แผนใหม่ และการติดต่อในงานส่งเสริม
อันได้แก่ การที่เกษตรกรตำบลมาหาเกษตรกรถึงบ้าน การไปหาเกษตรกรตำบลที่จุดนัดพบ
เพื่อขอคำปรึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมแปลงสาธิต และการไปขอยืมเมล็ดพันธุ์
จากเกษตรกรตำบล อย่างไรก็ตาม การยอมรับในเรื่องของการปลูกข้าวพันธุ์สังเสริม
นั้น เป็นการยอมรับในเรื่องของพันธุ์ข้าวเท่านั้น ซึ่งวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ ทางการ
เกษตร เช่น การตากดิน การคลุกเมล็ดพันธุ์ด้วยสารเคมี การใช้ยากำจัดแมลง
การใช้ยากำจัดโรคพืช การใช้ยากำจัดวัชพืช การใช้ปุ๋ยคอก และการใช้ปุ๋ย
วิทยาศาสตร์ ไม่ได้มีความแตกต่างกันเลย ระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สังเสริม
กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง

ปัญหาที่สำคัญที่เป็นเหตุให้เกษตรกรไม่ยอมปลูกข้าวพันธุ์สังเสริมนั้น พอ
จะสรุปได้เป็น 2 ประเด็นใหญ่คือ (1) ปัญหาที่เกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศ ซึ่งได้แก่
การขาดน้ำชลประทาน และการที่น้ำท่วมที่นา ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 28.3 ของปัญหา
ทั้งหมด และ (2) ปัญหาที่เกี่ยวกับสภาพทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ๆ

ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง เช่น เชื่อว่า มีศัตรูมาก ชาวพื้นเมืองให้ผลผลิตสูงกว่า
ปลูกตามบรรพบุรุษดีกว่า ไม่นิยมปลูก เป็นต้น ซึ่งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคม
นี้คิดเป็นร้อยละ 69.5 ของปัญหาทั้งหมด

6.2.4 ช่องทางในการรับข่าวสาร

พบว่าความรู้ต่าง ๆ ทางการเกษตรที่เกษตรกรได้รับ อยู่ในรูปของการ
ติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มากกว่าการที่ได้จากโสตทัศนูปกรณ์ โดยพบว่า ญาติพี่น้อง
เพื่อนบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ตลอดจนเกษตรกรตำบล เป็นแหล่งที่สำคัญในการ
ส่งผ่านความรู้ต่าง ๆ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมให้ความสำคัญของเกษตรกรตำบล
เป็นแหล่งสำคัญที่สุดของการรับข่าวสาร รองลงมาได้แก่ ญาติพี่น้อง ผู้ใหญ่บ้านและ
กำนัน และเพื่อนบ้าน ในขณะที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ได้ให้ความสำคัญ
ของญาติพี่น้องเป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน เพื่อนบ้าน และ
เกษตรกรตำบล เป็นอันดับสุดท้าย

6.2.5 สังคมมิติ

ได้มีการทดสอบทางสังคมมิติ เพื่อจะศึกษาถึงรูปแบบของการติดต่อการ
ทางสังคม (social network) โดยมีการกำหนดสถานการณ์ขึ้น 2 รูปแบบ รูปแบบ
แรกเป็นการศึกษาถึงการที่บุคคลในสังคมให้การยอมรับ เมื่อมีปัญหาทางการเกษตร
ส่วนรูปแบบที่สองเป็นการศึกษาถึงการที่บุคคลในสังคมให้ความเคารพนับถือ

การทดสอบสังคมมิติแบบแรกในส่วนที่เกี่ยวกับการ เป็นผู้นำทางการเกษตร
พบว่ารูปแบบของการเลือกผู้นำของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม และเกษตรกร
ผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองคล้ายกันมาก โดยเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มได้ให้ความสำคัญของ
เกษตรกรตำบลเป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่ เกษตรกรหมายเลข 44 (ผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 4) และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 ตามลำดับ เกษตรกรหมายเลข 44 จึงอาจถือ
ได้ว่าเป็นผู้ติดต่อสื่อสารที่สำคัญ

การทดสอบสังคมมิติแบบที่สอง เป็นการศึกษาดังการที่เป็นบุคคลที่ตั้งคมให้ความเคารพนับถือ พบว่ารูปแบบของบุคคลที่ให้ความเคารพนับถือ ระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สังเสริมกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง คล้ายกันมาก โดยเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ได้ให้ความสำคัญของเกษตรกรหมายเลข 44 (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 กำนัน และเจ้าอาวาสวัดห้วยหลาด เป็นบุคคลที่ควรแก่ให้ความเคารพนับถือ ไม่มีบุคคลใดเสนอชื่อเกษตรกรตำบลเลย

6.2.6 ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ทำการศึกษาดังลักษณะที่แตกต่างระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สังเสริม กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง โดยแยกลักษณะต่าง ๆ ออกเป็น 4 ลักษณะใหญ่ ได้แก่ (1) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม (2) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยา (3) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร และ (4) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (การใช้ความรู้แบบใหม่) ไม่พบความแตกต่างทางสถิติระหว่างเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ในเรื่องของลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม และลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คงพบแต่เพียงลักษณะที่แตกต่างที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยา และลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร เท่านั้น

แนวทางในการแก้ปัญหา นี้ อาจจะต้องพิจารณาดังประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ โดยดูว่า (1) ลักษณะที่แตกต่างระหว่างเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีอะไรบ้าง และ (2) สาเหตุที่เกษตรกรไม่ยอมปลูกข้าวพันธุ์สังเสริม

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะที่แตกต่าง ก็พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์สังเสริมมีทัศนคติต่อเกษตรกรตำบลที่คิดว่า มีการหาความรู้ทางการเกษตรทางไกลที่คนปรกติที่มากกว่า มีการตื่นตัวต่อความรู้แบบใหม่ที่มากกว่า และมีการติดต่อในงานสังเสริมที่มากกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง (ดูพหุ 5 ตารางที่ 5.35)

แม่แก่ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับช่องทางในการรับข่าวสาร ก็ยังพบด้วยว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมให้ความสำคัญในตัวของเกษตรกรตำบลเป็นอันดับแรก ในขณะที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองให้ความสำคัญเป็นอันดับสุดท้าย (ดูบทที่ 5 ตารางที่ 5.38) นอกจากนี้ จากการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมมิติ "บุคคลที่ให้คำปรึกษาปัญหาทางการเกษตร" ยังพบความแตกต่างอีกด้วยว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมจำนวน 19 คน (คิดเป็นร้อยละ 57.6) ในขณะที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองจำนวน 15 คน (คิดเป็นร้อยละ 32.6) ได้ให้ความสำคัญของเกษตรกรตำบลเป็นอันดับแรกในการขอคำปรึกษา เมื่อมีปัญหาทางการเกษตร (ดูบทที่ 5 ภาพที่ 5.1)

ในส่วนที่เกี่ยวกับการที่เกษตรกรไม่ยอมปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมนั้น พบว่าราวหนึ่งในสี่ (ร้อยละ 28.3) มีปัญหาที่เกี่ยวกับลักษณะจำกัดทางสภาพภูมิศาสตร์ ร้อยละ 2.2 มีปัญหาเกี่ยวกับค่านเศรษฐกิจ และที่เหลือ (ร้อยละ 69.5) มีปัญหาที่เกี่ยวกับค่านสังคม ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีลักษณะไม่ถูกต้อง เป็นความเชื่อที่ตามแบบอย่างของบรรพบุรุษ (ดูบทที่ 5 ตารางที่ 5.37)

การแก้ปัญหาทั้งสองลักษณะดังที่กล่าว อาจทำได้โดยให้เกษตรกรตำบลออกไปติดต่อกับปะกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นหนทางหนึ่งในการแลกเปลี่ยนความคิด และเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกรในที่สุด เพราะในสภาพที่เป็นจริงแล้วนั้น เกษตรตำบลมีการออกไปติดต่อกับปะกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองน้อยกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม นอกจากนี้ อาจจะให้ผู้ติดต่อบุคคลที่สำคัญ และผู้ติดต่อบุคคลที่ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม ตลอดจนผู้นำท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 เป็นบุคคลที่ส่งเสริมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม เกษตรตำบลสมควรที่จะได้พยายามส่งเสริมให้เกษตรกรได้ใช้วิธีการปฏิบัติต่าง ๆ ทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์นั้น มักจะขึ้นอยู่กับความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนทัศนคติเป็นหลักที่สำคัญ ถ้าหากสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวได้รับการแก้ไข การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวของมนุษย์ก็สามารถที่จะทำได้โดยไม่ยากนัก

6.2.7 ข้อจำกัดในการวิจัยและข้อเสนอแนะต่อการวิจัยในอนาคต

ในการวิจัยในครั้งนี้ มีข้อจำกัดที่สำคัญ คือ

1. การขาดการทดสอบตัวแปรที่อยู่ในรูปของคชนิ ว่าคชนิดังกล่าวมีความแม่นยำและเที่ยงตรงมากน้อยเพียงใดในการทดสอบตัวแปร ซึ่งเป็นเหตุที่สุดวิสัย เนื่องจากไมโครคอมพิวเตอร์ไม่อาจจะทดสอบตัวแปรที่อยู่ในรูปของคชนิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทดสอบแบบกัตต์แมน (Guttman Scalogram analysis)

2. การวัดค่าตัวแปรที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวของเกษตรกร ซึ่งได้ใช้การใช้ความรู้แผนใหม่เป็นตัวบ่งชี้ขึ้น ดังที่ได้กล่าวในบทที่ 3 หัวข้อที่ 3.8.4 แล้วว่า เกษตรกรมีปัญหาเกี่ยวกับความจำในเรื่องของระยะเวลาที่ได้เริ่มการปฏิบัติวิธีการนั้น ๆ ตลอดจนปริมาณการใช้ ในวิธีการปฏิบัตินั้น ๆ เช่นในเรื่องของปุ๋ย เกษตรกรเองไม่อาจจำได้ว่า ได้เริ่มการใช้ปุ๋ยในปีใด และปริมาณการใช้ปุ๋ยในพื้นที่หังหมคนหรือต่อไร่ ว่าใช้เป็นจำนวนเท่าใด ซึ่งผลที่ได้ออกมา นั้น ปรากฏว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมมีระดับของการใช้ความรู้แผนใหม่ที่ไม่ต่างไปจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเลย ซึ่งอันที่จริงแล้ว เกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมน่าที่จะมีระดับของการใช้ความรู้แผนใหม่ทางการเกษตรที่สูงกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง หากได้มีการนำเอาเรื่องของเวลาและปริมาณการใช้เข้าไปคิดรวมเป็นค่าของคชนิด้วย

การวิจัยนี้ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง และถ้าหากมีการทำการวิจัยในอนาคตแล้ว ก็อาจทำการวิจัยในลักษณะนี้ได้ โดยอาจจะทำการทดสอบความแตกต่างของเกษตรกรต่อการปฏิบัติต่อพืชปลูกอื่น ๆ ได้ เช่น ยาง ข้าวโพด เป็นต้น